

Időhajó Bágyoni Szabó István:
Az idő festett orcái;
Esszék, beszélgetések,
jegyzetek,
Magyar Napló, 2010.

A világháló mindenhatóságára esküszik most már öreg és fiatal, akadémikus és csikósbojtár (vajon vannak-e még csikósbojtárok?), s valóban rémisztő zürzavar keletkezne, ha egyik pillanatról a másikra elsötétülne a Földön minden képernyő. De bármennyire is hasznos eszköz az internet, nem tölti ki a teljes emberi szemhartárt, nem is beszélve az érzelmek, az ösztönök, a vágyak, szerelmek, álmok tartományairól. A Gutenberg-galaxis nem lobbanhat ki, mert a számítógép nem ismeri az allúziót, a példabeszédet, a példalózást, nem ismeri az egymástól messzi tartományokban lakó szavak egyéni társítását és így tovább.

Az idő festett orcáit ígéri Bágyoni Szabó István tizedik kötetével: esszék, tanulmányok, jegyzetek, glosszák, beszélgetések bő gyűjteménye.

Bizony, bátor ígélet ez, nem kis gondot vállal az magára, aki ezzel a házsártos, rigolyás matrónával, az Idővel kezd kötözködni, babrálni, bíbelődni. Talán kulcsszavaknak is jók a kötet hatalmas anyagának a felgöngyölítésére: Bágyoni kötözködik cenzorokkal, rossz redaktorokkal, a kultúrpolitika basáival, máskor babrál, bíbelődik az 54 (!) írás adattengerének konkrét vagy imaginárius fogalmaival, közben tusakodik, töpreng, vajúdik: van-e megoldás a történelem által ránk kényszerített zsákfutásban? Jól sáfarkodnak-e a toll emberei talentumaikkal? Európai ez a mi magyar kultúránk, vagy provinciális? Alig van szellemi életünknek, történelmünknek olyan tartománya, amelyet ne járna be.

Mivel évekig újságíróként kereste a mindennapit (Új Magyarország, Pest Megyei Hírlap, Szabad Föld), megszokta, hogy a Nagyérdemű nem elégszik meg a magvas bölcsellett, a száraz tényektől is elfordul hamar, szín, íz, zamat sőt (nem szabad félni a szótól!) szenzációs, érdekfeszítő esemény kell, különben unottan teszi le a könyvet, a lapot.

Bágyoni ezt úgy oldotta meg, hogy izgalmas kultúr-történeti adalékokat tálal, amelyekhez csak hosszas búvárkodás után lehet hozzáférni. Két tragikus halálról is beszámol például, Bajor Gizi és Orbán Balázs szomorú végéről, de micsoda sűrű közegbe ágyazva! Tamásit idézi, mely szerint Bajor Gizi az a nagy művész (volt), „aki a magyar lelket színpadra képes vinni”, aztán a Stromfeld Aurél utcában berendezett Színészmúzeumot ajánlja lelkesen, külön lábjegyzetet

is szerkeszt hozzá, előadói stílusokról, a sírás és a nevetés egyidejű jelenlétéről értekezik (*Komédiások és írogavallérok*); aztán Orbán Balázs polihisztorságát emlegeti (*Jerikói rózsacsokor Orbán Balázstól*), majd annak néz utána, hol is volt Petőfi Sándor a „költők-írók pesti forradalmának” első-utolsó évfordulóján, 1849. március 15-én (*Futárszolgálat. Az utolsó Március 15.*).

Ennyi adalék bőségesen elegendő Bágyoni anyagkezelésének, szövegszerkesztő módszerének illusztrálására. De költő-voltát a publicisztikában sem tagadja meg, az egyik legszebb Petőfi-metaforát ő alkotja meg egy szóösszetétellel. Ki volt Petőfi? – kérdezi. És felel rá: „A függetlenségéért vérét ontó nemzet nyelvtábornoka.” (A metafora ikerpárja Döbrentei Kornél, A magyar Olümposz versében: „a világszabadság nemecekje”.)

Elkoptatott, régi toposz a hajó. Márpedig Bágyoni hajóval érkezik, súlyos, nehéz rakománnyal. Az idő sodorja (rendszerint örvények felé) a hajót, és a hajó hozza az időt; Erdélyben ette meg kenyere javát; amíg diák volt és tanár, Torda volt számára a világ közepe, miután az Utunk szépirodalmi laphoz került, Kolozsváron élt, aztán kitelepedett Magyarországra, s Óbuda lett a szűk pátria. Dióhéjban fél évszázad!

Bizony, nem sétahajókázás ez, kihallatszik írásaiból a hullámverések harsogása. A kétszínű Petru Grozáról, a moszkovita Gheorghe Gheorghiu-Dejéről, a vad sovinizta Ceausescuról elnevezett rezsimek koptatták idegeit, s koptatta ő is belső és külső cenzúrától kínzatva a pennáját, és most már akkor is ezzel a „távolról való nekifutással” pillant fel a vén, festett-feslett Idő orcájára, ha mondjuk Petőfi Zoltán tordai megkereszteléséről, Esterházy János vértanúságáról, avagy 2004. december 5-e gyászáról ír.

Van egy zátony, amely minden Erdélyt elhagyó írástudó rémálma. Bágyoni ezt viszonylag jól oldja meg, nem áll be a Canossa-járók seregébe, nem hint hamut a fejére, hanem szerény eszközeivel (mi ma egy írótol!?) a szülőföldet járja ténylegesen vagy képzeletben, annak múltját idézi, gondját osztja meg a „benszülött” anyaországiakkal. Erről szól a kötet második fejezete (*Hiányzó kézfogások*), de a címben benne van az elválás fájdalma, a szétszaggatott haza kínja, a nemzet hormonzavaros tudata miatti szomorúság. Amíg otthon a durva diktatúrában írt, a cenzorok miatt kellett a sorok között olvasni verseit, prózáját, most azt lessük kimondatlanul is, beteges gyanúval, mennyire maradt meg „erdélyinek”, vagy mennyire változott meg a hazafiságáról semmiképpen sem híres Budapesten. Lám, az olvasónak is lopakodó veszedelem az, ami az írónak zátony.

Az áttelepültek „önkínzó éneke” addig volt fájdalmas, amíg a diktatúrák regnáltak, amíg Magyarország és a szomszéd országok között ott volt a második sor

vasfüggöny. Súlyos önvádak, önemésztő vívódások gyötörték az otthoniakat magukra hagyó felelős értelmiségieket, visszatérő téma lett újból „Az írástudók árulása”, Köteles Pál, *Búcsú Erdélytől* könyve kavart viharokat, de tudunk életet kioltó önpusztításokról is.

Bágyoni jelen kötetében el-eltűnik, néha felszínre tör, csermelyként bujkál, máskor pangóvizes, zombékos réteken kanyarog a téma.

Egyik módszere a széles skála: a kultúrtörténet, a történelem, az irodalom, a könyvkiadás, könyvtártörténet stb. tengernyi anyagból akkorát merít, hogy azzal az anyaország és a leszakított részek egységének az illúzióját tudja kelteni. Nem kis teljesítmény!

Ehhez társul egy ritka optimizmus, amely nála nem feltétlenül ars poetica, hanem inkább alkati kérdés. Aranyosszék fia, székel, és e népcsoportra jellemző vitalitással kísérti a lehetetlent: akkor is feltörni a fényre, ha malomkő van felettünk. Szorgos búvárlattal gyűjti össze a megmaradás, a szellemi építkezés parancsait, himnuszait, köztük olyanokat, amelyeket a „festett Idő” kimosott a magyar közgondolkodásból, közgondolkozókból. Életre szóló témája például a Tordai Országgyűlést is megfestő Körösfői-Kriesch Aladár festőművész munkássága, az ő leveléből idéz egy olyan krédót, amely soha nem fogja elveszíteni aktualitását: „A mi feladatunk az – írja Körösfői 1896 elején Tordára Bethlen Máriának –, hogy visszacserkesszük népünk tudatába mindazt, amit az idők során kimosott belőle a mostoha sors. Azt, hogy a munka, a hit, s e kettő együttes megléte nyújthatja számunkra meg a történelmünket még ezer évvel. A bizakodás – és nem a lemondás!”

Bágyoni esszé- és tanulmánykötete éppen a képzőművészet jelesebb momentumai máig szóló üzeneteinek a tárgyalásával válik először kettős könyvvé. Jeles festőművészek, szobrászok, grafikusok életét kommentálja, híres alkotásokról mond véleményt, említi példaként (Munkácsy Mihály, Körösfői-Kriesch Aladár, Nagy Sándor, Deim Pál, Szervátiusz Jenő, Szervátiusz Tibor,

Cseh Gusztáv, Jakab György), amely írások külön kötetbe kívánkoznának. Kimagasló teljesítmény a közeli baráttal és alkotótárral (közös könyvet is írtak!), Árkossy Istvánnal készült interjú. A kölcsönhatás olyan mértékű, hogy – s ez minden lejegyzett beszélgetésre érvényes – a szerzőség megoszlik, interjú készítő és interjúalany ikerpár lesz: sors- és szellemtársak ők.

A harmadik témakörrel, Bágyoni „*Magán (irodalom)történeteimből*” című alfejezetéről ugyanaz mondható el: jó lett volna új, más kötetbe szerkeszteni, mert így, együtt hármaskönyv (ha nem több!) *Az idő festett orcái*.

Ez nem róható fel a szerzőnek, de az elvárásokat meg lehet, és meg kell fogalmazni. Bágyoni olyan arckép- és életmű sorozatot szerkesztett (Balázs Ferenc, Kuncz Aladár, Reményik Sándor, Kós Károly, Sütő András, Palotás Dezső, Létay Lajos stb.), amelyből kikerekedhetett volna egy érdekes, izgalmas erdélyi magyar irodalomtörténet. (Ki mondja meg, Szerb Antal irodalomtörténete az értéke-sebb szellemtörténeti kincsünk, vagy *A Pendragon legenda*, az *Utas és holdvilág*? Ki mondja meg, hogy

Grendel Lajos mivel adott többet: életművével, vagy *A modern magyar irodalom története* című kézikönyvével?)

S végül a negyedik képzeletbeli Bágyoni-könyv. Interjú sorozatot vett magnóra és jegyzett le (felsorolásuk terhelné ezt a recenziót), értékes, magvas interjúkat, ebből is létrejöhetett volna egy „beszélgető könyv”, hasonlatos ahhoz, amely az említett képzőművésszel, Árkossy Istvánnal folytatott dialógusból megszületett.

No, de Bágyoni az „idő festett orcáival” nézett szembe, nem is annak egyetlen ábrázatával, hanem többel, s tudvalévő, hogy a *festettség* és a *feslettség* nagyon közeli fogalmak, majdhogynem azonosak: öfelsege, az Idő bizony, bizony nem a makulátlan erkölcséről, nem az állhatatosságáról és semmiképpen sem dédelgető simogatásairól híres. Bátorság kellett ahhoz, hogy kancsali kép(ei)vel szembesüljön.

Bágyoni Szabó István rendelkezik ezzel a bátorsággal.

Hegedűs Imre János

Darázskirály (1963)